

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ГАЛАГУЗ ІРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 39 (477.41/42) “1990/2012”

**ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ УКРАЇНЦІВ
ТА ЕТНІЧНИХ МЕНШИН ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛІССЯ
(1990-ті – 2012 рр.)**

Спеціальність 07.00.05 – етнологія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОНмолодьспорту України

Науковий керівник: доктор політичних наук
Калакура Олег Ярославович,
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу національних меншин

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Рафальський Олег Олексійович,
Адміністрація Президента України,
заступник голови

кандидат історичних наук
Осипчук Олена Юріївна,
Національний науково-дослідний інститут
українознавства та всесвітньої історії
МОНмолодьспорту України
науковий співробітник відділу
культурологічних досліджень

Захист відбудеться «10» червня 2013 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.01 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені Михайла Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий «___» квітня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, доцент

Г.М. Казакевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Вивчення етнонаціонального та етнокультурного розвитку України, у тому числі в регіональному розрізі, в умовах відновлення української державності стало одним із актуальних напрямів міждисциплінарного наукового пошуку. Соціально-економічні та політичні зміни призвели не лише до здобуття Україною незалежності, що логічно завершило прагнення українців мати власну самостійну державу, але й до етнонаціональної мобілізації представників інших народів, які проживають на її території. За цей час значно зріс інтерес науковців до буття кожного етносу, кожної етнічної меншини України, їхньої минувшини та сьогодення. Етнонаціональна проблематика зайняла одне з чільних місць в українській гуманітаристиці, в реалізації політики держави, спрямованої на відродження культури як титульного етносу, так і національних меншин.

Дослідження етнонаціональної мобілізації набуває особливої актуальності в регіональному вимірі, що зумовлюється кількома чинниками. По-перше, процес етнонаціонального ренесансу, який охопив усі регіони України, включаючи й Центральне Полісся, і супроводжувався низкою організаційних форм етнонаціональної мобілізації українців і представників етнічних меншин, ще не отримав достатнього наукового висвітлення. Поняття «мобілізація» у загальному сенсі означає готовність до дій або самі дії і підкреслює активний, раціонально-плановий початок руху. В новітній літературі етнічна мобілізація трактується як цілеспрямовані дії етнічної еліти для досягнення поставлених цілей в інтересах етнічної спільноти¹, заради відновлення етнічної ідентичності. Відтак українська етнонаціональна мобілізація була спрямована на повну правову суверенізацію, створення національної держави, а мобілізація етнічних меншин сприяла їх трансформації у сталі структурні елементи при одночасній інтеграції у всі процеси українського суспільства. Зміст і особливості процесу етнонаціональної мобілізації заслуговує більш ґрунтовного і цілісного висвітлення в етнології.

По-друге, дослідження взаємного пізнання та обміну культурними традиціями етносів у межах історико-етнографічних районів дозволяє виробити рекомендації щодо формування толерантних міжетнічних стосунків у контексті всієї України. Центральне Полісся – унікальне етнографічне явище, що охоплює в адміністративно-географічному вимірі переважно північні частини Рівненської, Житомирської та Київської областей. З більшою частиною території Центрального Полісся, з одного боку, пов'язані важливі рубежі слов'янського етногенезу, а з другого, через її віддаленість від масових міграцій та обмеженість значних культурних впливів, до наших днів зберігається чимало давніх елементів традиційної культури. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., на території цього регіону проживало близько 7 млн. осіб, з яких 11 відсотків становили представники етнічних меншин. Дослідження досвіду етнонаціональної мобілізації українців та етнічних меншин Центрального Полісся, пов'язаного з орієнтацією на внутрішній потенціал етнічності, дозволить застосувати його

¹ Див. : Тураев В.А. Этнополитология / В.А.Тураев – М.: Логос, 2004. – С. 386.

результати в процесі реалізації державної політики, спрямованої на утвердження міжнаціональної злагоди, запобігання конфліктів на етнічному ґрунті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках загальної науково-дослідної теми історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Українська нація в загальноєвропейському вимірі: історія та сучасність» (державний реєстраційний номер № 11БФ046-01) та пов'язана із науковими дослідженнями кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету.

Мета дослідження полягає у тому, щоб з'ясувати сутність та особливості процесу етнонаціональної мобілізації українців та етнічних меншин Центрального Полісся в часи відновлення та утвердження незалежності України. Досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження передбачало вирішення таких основних завдань:

- з'ясувати ступінь наукової розробки проблеми та сформулювати репрезентативний джерельний комплекс дослідження;
- встановити основні тенденції формування сучасних етнічних ідентичностей та мовних пріоритетів Центрального Полісся на основі порівняльного аналізу матеріалів переписів населення 1989 і 2001 рр. та інших джерел;
- дослідити сутність етнонаціональної мобілізації та її особливості в контексті Центрального Полісся;
- вивчити форми збереження і взаємодії традиційної культури етнічних спільнот;
- розглянути діяльність національно-культурних об'єднань як осередків відродження та розвитку етнічності;
- розкрити етнічну складову сучасного культурно-освітнього та конфесійного життя;
- висвітлити етнічну політизацію та шляхи пошуку міжнаціонального порозуміння;
- проаналізувати етнонаціональну мобілізацію як чинник прикордонної та міжнародної співпраці центрально-поліського регіону України.

Об'єктом дослідження є український етнос, етнічні меншини Центрального Полісся та їх національно-культурні об'єднання як інститути етнонаціональної мобілізації.

Предметом дослідження є процес відродження та розвитку етнічних складових національного, культурного, освітнього, соціально-політичного і релігійного життя Центрального Полісся.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 90-х років ХХ століття до 2012 р. – період відновлення і утвердження незалежності України, національного відродження українського етносу та етнічних меншин, виникнення та діяльності національно-культурних об'єднань як осередків етнонаціональної мобілізації.

Географічні межі дослідження охоплюють територію українського Центрального Полісся, що обіймає терени, локалізовані між річками Дніпро і Горинь, обмежені на півночі державним кордоном між Україною й Білоруссю, на півдні - умовною лінгво-етнологічною лінією Рівне – Новоград-Волинський – Житомир – Київ. У сучасній етнологічній літературі досліджуваний регіон

називають також Правобережним або Середнім Поліссям, окреслюючи його як історико-етнографічний субрайон Українського Полісся.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, системності та науковості, що, зокрема, передбачають критичне опрацювання джерел та узагальнення інформації на основі комплексного підходу та з погляду історичності. В роботі застосовувалися спеціальні методи етнології та методи компаративного аналізу, що дало змогу порівняти етнокультурні процеси в українському соціумі. Завдяки використанню порівняльно-етнографічного методу проведено аналогію між традиційною культурою українців і етнічних спільнот. Застосовувалися також загальнонаукові методи пізнання, за допомогою яких теоретичні положення трансформуються у площину реальності, стають працюючою теорією. Особливе місце в дисертаційному дослідженні займають методи емпіричних досліджень: опитування (автором проводилося експертне опитування керівників національно-культурних товариств, інтерв'ю з активістами етнонаціонального відродження), вивчення та аналіз документів, використання статистичних даних, що дало змогу повніше розкрити тему.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена дослідницькими завданнями і засобами їх розв'язання. У дослідженні сформульовано ряд теоретичних положень і висновків, що мають ознаки наукової новизни, зокрема:

Вперше в історико-етнологічній науці:

- обґрунтовано сутність етнонаціональної мобілізації;
- проведено комплексний аналіз стану і тенденцій процесу етнонаціональної мобілізації, відродження етнічності і діяльності національно-культурних об'єднань як складової цього процесу в регіоні Центрального Полісся;
- проаналізовано етнодемографічні, етнополітичні, культурно-освітні та духовно-релігійні процеси в регіоні протягом 1990-х– 2012 рр.;

Удосконалено:

- методологічні засади вивчення діяльності національно-культурних осередків, громадських товариств, створених з ініціативи представників української етнонації та національних меншин, спрямованої на поширення рідної мови, засвоєння історії, культури своїх народів, збереження традицій і національної самобутності;
- наявні в науковій літературі тлумачення етнонаціональної та етнополітичної мобілізації як вияву активізації етнічності, її впливу на взаєморозуміння між етнічними спільнотами, становлення толерантності, взаємної поваги;

Отримали подальший розвиток:

- визначення ролі національно-культурних об'єднань етнічних меншин в збереженні культурної спадщини;
- системне залучення відомостей поточних архівів державних установ і громадських об'єднань та матеріалів соціологічних досліджень для висвітлення діяльності етнічних спільнот у контексті становлення української ідентичності;
- з'ясування місця та ролі державних інституцій в загальному процесі етнокультурного відродження.

Практичне значення дисертації полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідницькій роботі, при читанні спецкурсів з

етнічної історії та краєзнавства, створенні навчальних посібників, для розробки спеціальних регіональних програм розвитку культур національних меншин. Результати дисертаційного дослідження також можуть бути використані для порівняльного дослідження діяльності національно-культурних об'єднань в інших регіонах України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та матеріали дослідження були представлені у вигляді доповідей та тез на наукових конференціях: III Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Дні науки історичного факультету - 2010» (Київ, 2010); «Українознавство у світовому гуманітарному просторі» (Київ, 2010); «XX століття – етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту» (Житомир, 2010); IV Міжнародна науково-практична конференція молодих учених присвячена 20-річчю Незалежності України «Дні науки історичного факультету - 2011» (Київ, 2011) «Сьомі Курасівські читання «Політична модернізація в Україні: перспективи та ризики»» (Київ, 2011); V Міжнародна науково-практична конференція молодих учених «Дні науки історичного факультету - 2012» (Київ, 2012); I Всеукраїнська науково-практична конференція «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Запоріжжя, 2012).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 5 статтях у наукових фахових виданнях з історичних наук, а також у 3 публікаціях, що додатково відображають результати дослідження.

Структура дисертації, яка складається із вступу, трьох розділів (сім підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури, обумовлена метою та завданнями дослідження. Загальний обсяг роботи – 190 с., список використаних джерел та літератури – 29 с. (307 позицій).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади, стан і джерельна база дослідження**» визначено ступінь наукової розробки проблеми, охарактеризовано комплекс джерел та розкрито методи, використані у дисертації.

У підрозділі 1.1 «*Історіографія проблеми активізації етнонаціонального життя*» проаналізовано ступінь вивчення етнонаціонального відродження українців і етнічних меншин за тематичним принципом. Історіографію склали дослідження вітчизняних і частково іноземних науковців.

Проблеми етнічності та етнонаціональної мобілізації привертають дедалі більшу увагу дослідників: істориків, етнологів, мовознавців, соціологів. В епіцентрі їх праць: процеси оселення і життєдіяльності різних етнічних груп в анклаві автохтонного українського населення, участь в політичних, економічних та культурних процесах регіонів розселення, взаємодія із українцями. Цінними для дослідження особливостей міжетнічних відносин та етномобілізаційних процесів в Україні є праці 1990-их рр., коли почала формуватися нова історіографічна ситуація, стали доступними засекречені архівні документи, невідомі публікації вчених української діаспори, науковців із країн, історія яких тісно пов'язана з Україною. Аналізу історіографії проблем національних меншин у XX столітті присвячена

грунтовна монографія О. Рафальського², окремих розділ якої розкриває процес нарощування знань про етнонаціональні відносини і життєдіяльність етнічних меншин у першому десятиріччі незалежної України. Історіографічні аспекти відродження етнічності порушені у вступних розділах праць В. Боєчка, Т. Єременко (Т.Зарецької), О. Калакури, А. Кудряченка, І. Кураса, І. Миговича, В.Скляра, М. Товта, Т. Рудницької, Н. Чурилова, Б. Чирка, Л.Якубової, а також у деяких дисертаційних роботах, зокрема І. Мащенко, В. Сніжко, А. Румянцевої³ та ін. Проте у згаданих працях майже не висвітлюється відродження етнічності та діяльність національно-культурних товариств Центральне Полісся.

На рубежі століть українські соціогуманітаристи підготували низку теоретико-методологічних та узагальнюючих праць, енциклопедичних, довідникових видань, які торкаються міжетнічних взаємин в Україні⁴. Теоретико-методологічним проблемам відродження етнічності приділяли увагу як українські, так і зарубіжні науковці: Б. Андерсон, О. Антонюк, В.Борисенко, М. Вівчарик, М. Грох, В. Євтух, О. Картунов, І. Кресіна, О. Майборода, П. Надолішній, С. Падалка, П. Панченко, М.Панчук, С. Вовканич, Г.Касьянов, С. Кульчицький, П. Магочий, В. Панібудьласка, Ю. Римаренко, Е. Сміт, В. Тишков, В. Тураєв, М. Шульга та ін., підходи яких аналізуються у підрозділі і використані у дисертації.

Звернуто увагу на обґрунтування понять «етнічна меншина» та «національна меншина» як групи людей, що відрізняється за своєю етнічною належністю від більшості населення соціально-територіальної організації (держави)⁵. Згідно Статті 3 Закону України «Про національні меншини в Україні» до них «належать групи громадян, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного

² Рафальський О. Національні меншини України у ХХ столітті: історіографічний нарис / О. Рафальський. – К.: Полюс, 2000. – 447 с.

³ Румянцева А. Є. Відродження та розвиток національних культур в Україні. 1988 – 1996 рр. (На матеріалах південних областей): автореф. дис. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / А.Є. Румянцева – Одеса, 1997. – 16 с.; Сніжко В. М. Культура російської меншини в Україні: проблеми функціонування і розвитку: автореф. дис. канд. іст. наук: спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» / В.М. Сніжко – Київ, 1998. –26 с.; Мащенко І. Ю. Національно-культурне відродження етнічних меншин Центральної України в 90- х роках ХХ ст.: автореф. дис. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / І.Ю. Мащенко – Донецьк, 2002. – 19 с. та ін.

⁴ Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. К., 1993. – 800 с.; Мала енциклопедія етнодержавознавства / Упор. Римаренко Ю.І. – К. : Довіра. Генеза, 1996. – 942 с.; Етнічний довідник у 3 ч. / За ред. В.Євтуха К.: Держ. Комітет у справах нац. і мігр., 1996 – 1997. – Ч.2. – Етнічні меншини в Україні. – 174 с.; Національні меншини України у ХХ ст. (Національно-правовий аспект) / М. І. Панчук, В. А. Вонайлович та ін.: [ред. І. Ф. Курас]; ІПіЕНД НАН України, К., 2000. – 439 с. та ін.

⁵ Шевченко А. Етнічна меншина // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Упор. Римаренко Ю.І. – К. : Довіра. Генеза, 1996. – С. 37.

самоусвідомлення та спільності між собою»⁶. В дисертації фігурує визначення поняття етнічна меншина, запропоноване В. Євтухом із виокремленням таких ознак, як спільність походження, мовно-культурних характеристик, психологічних орієнтацій, самоусвідомлення приналежності до цієї групи; взаємодія з іншими етнічними групами населення країни проживання, у процесі якої наповнюються змістом формули «ми – вони», «більшість – меншість»; національні меншини усвідомлюють власну особливість щодо оточення⁷.

Субрайон Центрального (Середнього) Полісся характеризують збірники матеріалів наукових експедицій, міжнародних конференцій та статей етнологів-краєзнавців, що висвітлюють історію та культуру поліського краю, ситуацію в ньому після Чорнобильської трагедії⁸. В підрозділі виділено роботи М. Глушка про етнографічну мозаїку України і поліського краю зокрема⁹.

Історії національних меншин Житомирщини присвячені монографії М.Лутай, в яких простежено життя та сьогодення чехів і німців¹⁰. Результати дослідження історичних, етнічних, політичних, культурних, духовних, соціально-економічних і міжнародних аспектів життєдіяльності польської меншини в Україні та Центральному Поліссі, зокрема, висвітлені у монографії О. Калакура¹¹.

Важливе місце в наявних дослідженнях посідають процеси створення, становлення, розвитку і діяльності національно-культурних товариств як осередків етнічної комунікації, збереження традиційної культури, складових політико-соціальних процесів. Автори праць, зокрема дослідження «Актуальні питання

⁶ Закон України "Про національні меншини в Україні" від 25.06.1992 р. № 2494-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №36. – Ст. 529.

⁷ Євтух В.Б. Український етнос: структура та характер взаємодії з навколишнім середовищем // Вісник Академії Наук України. – 1993. – №4. – С. 5.

⁸ Полісся: мова, культура, історія: Матеріали міжнародної конференції. – Київ: Асоціація етнологів, 1996. – 467 с.; Етнокультура Волинського Полісся і чорнобильська трагедія / Ред. В.Й. Сидорук. – Рівне, 1997. – Вип. 2. – 365 с.; Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся: матеріали комплексних наукових експедицій / Упорядкув. В.П. Ковальчука. – Рівне, 2003. – Вип. 4. – 256 с.; Етнокультурна спадщина Полісся / Упорядкув. В.П. Ковальчука. – Рівне, 2005. – Вип. 6. – 200 с. та ін.

⁹ Глушко М. Середнє Полісся у системі етнографічного районування України: локалізація, межі (за матеріалами наукових досліджень другої половини ХХ – початку ХХІ ст.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів – 2008. – Вип. 43. – С. 15-33; Його ж Етнографічне районування України: стан, проблеми, завдання (за матеріалами наукових досліджень другої половини ХХ – початку ХХІ ст.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів – 2009. – Вип. 44. – С. 179-214.

¹⁰ Лутай М.Є. Чехи на Житомирщині: історія і сьогодення. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 208 с.; Її ж. Німці в Україні: історія і сьогодення.– Житомир: Рута, 2010. – 502 с.

¹¹ Калакура О.Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. – К.: Знання України, 2007. – 508 с.

вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду»¹². з'ясовують деякі закономірності функціонування національно-культурних товариств, узагальнюють досвід. Феномен громадських об'єднань етнічних меншин України, визначення чинників та детермінант їх етнополітичної суб'єктності розглянуто в монографії Л. Лойко¹³. Національно-культурним товариствам Житомирщини присвячена стаття С. Рудницького¹⁴, у якій розкрито динаміку їх виникнення на напрями діяльності.

Проведений аналіз наукової літератури, яка прямо або опосередковано стосується життєдіяльності етнічних спільнот українського Центрального Полісся за минуле двадцятиріччя, засвідчив, що в ній отримали висвітлення важливі аспекти історії окремих національних меншин, політико-правові засади розвитку міжнаціональних відносин в Україні, розглянуто низку питань відродження духовної і матеріальної культури, діяльності національно-культурних об'єднань в умовах становлення та розбудови громадянського суспільства. Разом з тим, чимало питань залишається недостатньо дослідженими або лише окресленими. Перш за все це сутність етнополітичної мобілізації та її особливості у межах етнічності субрайону Центрального Полісся, вплив міграційних процесів на зміну етнічного складу населення, взаємодія національних меншин та корінного етносу в сучасних політичних процесах.

У підрозділі 1.2 «Джерела та методи дослідження» охарактеризовано сформований комплекс джерел дисертації та викладені методи пізнання. У ході пошукової роботи виявлено сукупність різноманітних за походженням, змістом і призначенням джерел, які класифіковані за наступними групами: документальні і архівні матеріали; статистичні та інформаційно-довідкові видання; твори лідерів Всеукраїнських і регіональних етнічних громадських об'єднань; матеріали засобів масової інформації; матеріали соціологічних опитувань; Інтернет ресурси.

До документальних джерел віднесено законодавчі акти, які дозволяють скласти уявлення про офіційну позицію держави щодо національно-культурного розвитку етнічних груп¹⁵. Ці законодавчі акти, укази Президента, урядові постанови, ухвалені

¹² Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду. / Під загальною редакцією Ю. Тищенко. – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. – 312 с.

¹³ Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність / Л.Г. Лойко. – К.: Фоліант, 2005. – 634 с.

¹⁴ Рудницький С.В. Динаміка реєстрації польських національно-культурних товариств Житомирщини у 1989-2004 рр. // *Ucrainica Polonica*. – Т.2 – Київ-Житомир, 2008. – С. 211-216 с.

¹⁵ Акт проголошення незалежності України. – *Голос України*. – 1991. – 25 серпня; Декларація прав національностей // *Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник у 2 ч. / за ред. В.Ф.Панібудьласки*. – К.: Вища школа, 1997. – Ч.2. – С. 607 – 608; Звернення Верховної Ради України до громадян України всіх національних меншин // *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 42. – 15 жовтня; Закон України про національні меншини в Україні // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 36. – 8 вересня; *Основи*

для захисту етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, попередження будь-якої дискримінації за національною ознакою. Цінними для дослідження виявились міжнародні угоди, підписані Україною і спрямовані на захист прав національних меншин¹⁶ та ін.

Окрему підгрупу джерел становлять договірно-правові документи, що представляють співробітництво України з батьківщинами етнічних меншин практично у всіх сферах міждержавної діяльності. Вони засвідчують налагодження контактів між країнами з метою їх зближення, встановлення партнерських відносин.

Важливу інформацію містять стратегічні державні програми, спрямовані на розвиток етнічності¹⁷. Вони сприяють самоствердженню етнічних груп, використанню національних мов в усній та письмовій формі, відновленню традицій, гарантують можливість вивчати рідну мову, проводити наукові дослідження, міжнародні обміни тощо. В роботі використано поточні архіви державних обласних адміністрацій, які містять важливі дані про кількість національно-культурних товариств, спілок, асоціацій, центрів, рад.

Джерела другої групи – статистичні довідники, інформаційні бюлетені Державного комітету в справах національностей і міграцій, Міністерства освіти і науки, офіційні видання Міністерства статистики України, матеріали Першого перепису населення України¹⁸ надають відомості про національний склад, мовні ознаки та кількісні особливості регіону.

Окрему групу джерел склали роботи лідерів громадських об'єднань національних меншин та матеріали засобів масової інформації. Певну частину дисертації складає аналіз матеріалів, зібраних методом опитування та інтерв'ювання голів національно-культурних товариств та представників національних меншин Центрального Полісся. Усього було опитано 27 респондентів з Житомира, Рівного і

законодавства про культуру. – К., 1992. – 18 с.; Конституція України (прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України червня 1996 р.). К. : Преса України, 1997. – 80 с.; та ін.

¹⁶ Європейська хартія регіональних мов або меншин: Закон Ради Європи (ратифікований Верховною Радою України, постанова № 1350 – XIУ від 24.12.1999 р.) та ін.

¹⁷ Концепція розвитку культур національних меншин (розроблена в 1995 р.) // Інформаційний бюлетень Міністерства України у справах національностей, міграцій та культів. – №2. – С.35 – 37; Концепція Державної етнонаціональної політики України: Розвиток українського етносу та національних меншин // Освіта. – 1996. – 22 травня; Комплексні заходи щодо розвитку культури національних меншин України / Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 1999. – №1. – С.49 та ін.

¹⁸ Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. – К., 2003. – 277 с.; Національний склад та мовні ознаки населення Житомирської області. Статистичний збірник // Житомирське обласне управління статистики. – Житомир, 2003. – 87 с.; Статистичний збірник «Регіони України – 2006 р.» // за ред. Осауленка О.Г.: Державний комітет статистики України, – 2006. – 512 с. та ін.

Києва. Окрему увагу приділено періодичним виданням, які друкуються мовами національних меншин та матеріалам регіональної преси. Ці видання розкривають місцеві особливості, висвітлюють історичне минуле, відродження духовності, рідної мови, звичаїв, народних традицій. Важливим джерелом, яке водночас потребує додаткової верифікації, є матеріали офіційних сайтів національно-культурних товариств, творчих спілок, де розміщується інформація про діяльність того чи іншого об'єднання, аналіз ситуації в сфері міжнаціональних відносин.

Дослідження побудоване на принципах історизму, об'єктивності, науковості, системності, міждисциплінарного підходу з використанням комплексу дослідницьких методів. Насамперед це: конкретно-історичний, емпіричний, компаративний, структурно-функціональний, порівняльний та методи соціальних досліджень і контент-аналізу. Конкретно-історичний та емпіричний методи використовувалися для дослідження особливостей національного відродження етнічних меншин, з'ясування стану функціонування етнічної культури в умовах діалогу культур. Компаративним і структурно-функціональним методами досліджувалися особливості розвитку та діяльність національно-культурних товариств Центрального Полісся, а також толерантність відносин між етносами. Порівняльний метод дав змогу простежити активність і співпрацю українців з різними етнічними спільнотами та їх батьківщинами. Метод збору первинних емпіричних даних (метод опитувань) використовувався під час інтерв'ю з активістами та керівниками національно-культурних товариств.

У другому розділі **«Національно-культурні об'єднання Центрального Полісся як осередки збереження, відродження та розвитку етнічності»** розглянуто форми збереження традиційної культури українців і етнічних меншин та діяльність національно-культурних товариств у культурній, освітній, релігійній сферах.

У підрозділі 2.1 *«Етнокультурний вимір демографічних процесів»* проаналізовано етнодемографічні процеси регіону Центральне Полісся, проведено порівняльний аналіз статистичних матеріалів переписів населення 1989 і 2001 рр., встановлено основні тенденції в змінах етнічної ідентичності та етномовних переваг. У питаннях демографічних змін, процесу відновлення української державності, створення, розвитку та діяльності національно-культурних товариств важливе місце займає трактування поняття і сутності етносу, етнічної ідентичності. В підрозділі обстоюється положення про те, що етнос – це історична спільнота, в якій люди об'єднані вірою у спільне походження та наявністю культурної єдності – мови, звичаїв, самосвідомістю, має спільну історичну пам'ять і творить свою етнічність незалежно від території проживання.

Українське Центральне Полісся – це регіон, де окрім українців проживають представники ще 9 етносів, кожен з яких має частку в загальній чисельності населення не нижче 0,1%. Питома частка українського етносу тут коливається від 90,3% до 95,5%. Питома частка росіян в областях регіону значно нижча, ніж на іншій території України, і становить від 2,57% на Рівненщині до 6% на Київщині.

У підрозділі 2.2. *«Форми збереження і взаємодії традиційної культури національних спільнот»* розглянуто методи і форми відновлення та збереження традиційної культури українців, етнічних спільнот України і Центрального Полісся

зокрема. Культура – це одна із найважливіших форм буття кожного етносу, народу, нації. Її відродження це перш за все відтворення системи традиційних етнічних зв'язків, що включає в себе звернення до витоків рідної культури, зокрема мови, духовних першоджерел, переосмислення етнічної історії, усвідомлення своєї національної своєрідності та національної гідності. Регіональною специфікою Полісся стали традиційні народні знання – способи і засоби самолікування, прогнозування погоди за різними прикметами, системи мір, уснопоетична творчість, в якій особливе місце посідає обрядова пісенність, музичний фольклор, прикладне декоративне мистецтво, зокрема вироби художнього ткацтва (рушники, скатерки, покривала, килими) з різноманітністю технік і декору, неповторною поліською вишивкою, узорним тканням та ін.

Найефективнішою формою збереження культури, за нашими спостереженнями, є традиційні звичаї повсякденного життя, їх фіксування в культурній пам'яті поколінь. Важлива інформація щодо стану народної культури збирається під час фольклорних експедицій, польових досліджень. У регіоні активно працюють етнографічні табори, де діти беруть участь у святі Купала, вчаться записувати фольклор у селах, спілкуються з виконавцями та майстрами. У процесі збереження традиційної культури, фольклору відіграють велику роль і окремі особистості, які зберігають значний репертуар народних пісень, легенд, переказів і вміють майстерно їх донести до аудиторії. Унікальною у цьому відношенні є творчість Н.Матвієнко, лідера рок-групи "Воплі Відоплясова" О.Скрипки. У районних та обласних центрах Житомирщини та Київщини в умовах сьогодення накопичується досвід проведення таких масових свят, як Різдво, Меланки, Водохреща, Проводи зими (Масляна), Трійця, Івана Купала, обжинки та інших у традиційному українському стилі. Свята обов'язково супроводжуються ритуалами, рядженням і маскуваням та ін. Вагомим прикладом таких дійств є Київ, де знаходиться найбільший скансенор Європи і найповніше етнографічне зібрання нашої держави – Музей народної архітектури та побуту України. Щороку потужніше пульсують і "Лесині джерела", що проходять у Новограді-Волинському Житомирської області, де пропагується автентичний народний спів, виховується інтерес до української національної культури, історичної спадщини народу, відродження та популяризація місць, пов'язаних з іменем Лесі Українки. Учасники традиційного художнього свята – представники України, Польщі, Росії та Білорусі.

Розглянуто діяльність національно-культурних товариств як осередків відродження та розвитку етнічності. Вони посідають особливе місце у забезпеченні міжкультурної взаємодії, організовують різноманітні культурно-мистецькі акції: заходи до Міжнародного дня рідної мови «Мовна палітра» (Київ); Всеукраїнський семінар «Білоруси в Україні: культура, побут, традиції» (Київ); Всеукраїнська фотовиставка «Етнічне розмаїття» (Київ); Всеукраїнський фестиваль німецької культури «КИЇВФЕСТ» (Київ); фестиваль польської культури «Веселка Полісся» (Житомир); Слов'янський фольклорний фестиваль «Коляда» (Рівне); Міжнародний молодіжний фестиваль традиційної народної культури «Древлянські джерела» (Рівне) та ін. Також, у Житомирі в жовтні, щороку проходить святкування одного з головних єврейських свят – Куців або свято Збору Урожаю. Започатковано форму співпраці органів влади м. Києва з національно-культурними товариствами у

форматі проведення огляду національних традицій, звичаїв та обрядів національних меншин «Фольклорама». Ще однією формою збереження традиційної культури етнічних спільнот є преса, що віддзеркалює особливості кожного народу і головну увагу звертає на утвердження принципів взаєморозуміння, віротерпимості, толерантності та гуманізму у спільному українському домі.

У підрозділі 2.3. *«Етнічна забарвленість сучасного культурно-освітнього та конфесійного життя»* розкрито етнічну складову сучасного культурно-освітнього та конфесійного життя. Одним з проявів етнонаціональної мобілізації є створення та діяльність національно-культурних товариств, які об'єднують людей для здійснення різноманітних заходів, спрямованих на відродження національної культури. Діяльність національно-культурних товариств дозволяє громадянам, що не належать до титульного етносу, найбільш повно долучитися до вивчення своєї етнічної культури, мови, традицій. Впливовими серед них є національне товариство поляків Житомирщини «Полонія», німецьке національно-культурне товариство «Відергебурт», обласне відділення «Русского движения Украины», Житомирське національно-культурне товариство чехів «Ерібуні», культурно-освітнє товариство поляків у Києві, Всеукраїнська спілка громадських організацій «Конгресу ромен України», Центр німецької культури «Відерштраль» у Києві, товариство польської культури на Рівненщині, регіональна організація Конгресу азербайджанців України та ін. Добре структурованою національною меншиною є поляки, які відстоюють повернення католицьких храмів парафіянам, відбудову костьолів, збереження історичних і культурних пам'яток. Громади поляків приділяють увагу й вивченню польської мови або вдосконаленню володіння нею в дитячих садках, школах, ВНЗ, а також на факультативних заняттях і курсах. Німецькі товариства теж здійснюють досить велику кількість проектів в освітній сфері, щорічно організують мовні табори для дітей і молоді, проводять олімпіади з німецької мови, працюють курси, де вивчається німецька мова, культура та історія, навіть було відкрито німецьку школу у Києві. Діяльність товариств у культурно-освітньому і конфесійному житті спрямована на задоволення освітніх і духовних потреб представників різних етносів.

У третьому розділі **«Участь етнічних спільнот у суспільно-політичних процесах»** аналізується процес політичної мобілізації етнічних меншин.

У підрозділі 3.1 *«Етнічна політизація та пошук міжнаціонального порозуміння»* відображено участь етнічних спільнот у політичному житті України. Національні меншини, домагаючись свого політичного становлення, намагаються визначитись щодо своїх політичних інтересів. Зокрема, національні меншини прагнуть створити свою політичну еліту, політичні об'єднання, мас-медіа тощо. Етнічні меншини Центрального Полісся акцентують увагу на реалізації положень Конституції України, Закону України «Про національні меншини в Україні», положень Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Зміцнення традиційної атмосфери міжетнічної толерантності та високого рівня взаєморозуміння між людьми є одним з визначальних пріоритетів внутрішньої політики України. Головним завданням місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування Київщини, Житомирщини та Рівненщини є

створення умов для рівноправного розвитку та активної участі у соціально-економічному, політичному та духовно-культурному житті представників усіх національностей, які разом з українцями складають єдину етнонаціональну структуру суспільства. Найактивніше себе проявляють росіяни, представляючи свої інтереси на виборах до органів місцевого самоврядування та до Верховної Ради України у форматі Слов'янської партії, «Руського блоку», Партії політики Путіна, політичної партії України «Русь єдина».

До числа політично мобілізованих національних меншин України відносяться і представники єврейської національної меншини, яка має найбільшу кількість національних товариств, громадських організацій, національних періодичних видань. Окрім того, «єврейську культуру пропагують 3 київських театри, 5 самодіяльних фольклорно-етнографічних та естрадних ансамблі, у Центральній науковій бібліотеці НАН України ім. В.Вернадського працює єврейський відділ». Майже у кожному місті України створено єврейську організацію чи громаду, діє синагога. У ряді міст України є представництва міжнародних єврейських організацій.

Свої політичні погляди, думки, відгуки на соціально-політичні процеси, які відбуваються в Україні, представники національних меншин можуть виражають через ЗМІ: газети, радіо, телебачення. В м. Києві на всеукраїнському і на регіональному рівні для національних меншин виходять газети, засновані національно-культурними товариствами, які видаються без підтримки держави: це загальноукраїнські газети для азербайджанців – «Голос Азербайджану», євреїв – «Хадашот», німців – «Німецький канал», татар – журнал «Дуслик» та ін.

У підрозділі 3.2 *«Етнонаціональна мобілізація як чинник прикордонної та міжнародної співпраці центрально-поліського регіону України»* з'ясовано, що національні товариства України помітно активізували свою діяльність на міжнародному рівні, зросла їх участь у роботі міжнародних організацій, у спільних міжнародних комісіях. Етнічні батьківщини надають значну допомогу етнічним меншинам України та Центрального Полісся зокрема.

Відносна віддаленість цього регіону України від кордонів з іншими державами, окрім Білорусії, послаблює безпосередній вплив з боку цих держав на представників своїх етносів, що є меншинами на території України. Водночас етнічні групи отримують підтримку в соціальній, культурній сферах: відбуваються благодійні акції, забезпечується відпочинок та оздоровлення дітей, надається соціальна допомога людям похилого віку, допомога у збереженні надбань національної культури, розвитку освіти та засобів масової інформації рідною мовою. Рівненська область є прикордонною адміністративно-територіальною одиницею, адже на півночі проходить державний кордон з Республікою Білорусь, зокрема з Брестською та Гомельською областями. Житомирська область також межує з Республікою Білорусь і веде активне транскордонне співробітництво. Так у 2001 році було підписано угоди «Про міжрегіональне співробітництво між Житомирською обласною державною адміністрацією України та Брестським обласним виконавчим комітетом Республіки Білорусь» та «Про торгово-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво між Гомельським обласним виконавчим комітетом Республіки Білорусь та Житомирською обласною державною

адміністрацією України». У рамках співпраці Житомирської та Гомельської областей запроваджено спільний проект «Жива вода», який передбачає обмін інформацією між двома регіонами. Щокварталу обласна газета «Житомирщина» подає матеріали про суспільно-політичне та соціально-економічне життя білоруських сусідів. Матеріали подаються під рубриками: «Вісті з Гомельської області», «Новини, події, факти», «У наших сусідів» тощо. Обласне видання «Житомирщина» надає колегам-журналістам із Гомеля інформаційні матеріали про життя Житомирської області.

Одним із важливих питань українсько-німецьких взаємин є співробітництво у справах громадян німецької національності, що мешкають в Україні. У 2009 році було проведено дуже успішні дні німецької науки в Україні. Зараз у Німеччині навчається понад 9 тис. українських студентів. Головними завданнями німецьких гуманітарних організацій були: виборчі процеси в Україні, проблеми нелегальної міграції, питання закриття ЧАЕС, архівування історичної спадщини. Як і громадяни України етнічні німці приймають участь у політичному житті держави. Мозер Георгій Едуардович, німець за походженням був депутатом Верховної Ради України у 1990-ті роки, а зараз працює директором ВАТ «Взуттєва фабрика «Крок» у Житомирі. Зміцнюються не лише культурні, а й економічні стосунки між землями ФРН і Житомирщиною. Нині в області здійснюють господарську діяльність близько 10 підприємств з німецьким капіталом, одним з підприємств є завод Леоніда Крігера «Ремхарчомаш». З планами мати лише партнерські стосунки з німецькою державою представники німецького товариства на Житомирщині розробили програму «Житомир – місто, яке готове до партнерства. Німецька громада Житомира – міст між Україною та Німеччиною», за якою планується побудувати комплексний центр у німецькому місті з українською культурою і будинок німецької культури в Україні, щоб налагодити сучасний європейській зв'язок.

У **Висновках** сформульовано загальні підсумки дослідження та викладено основні положення, які виносяться на захист:

- Аналіз історіографії досліджуваної теми дозволив констатувати відсутність комплексних робіт, безпосередньо присвячених етнонаціональній мобілізації та відродженню українців і етнічних меншин Центрального Полісся, їх особливостям та формам прояву. З'ясовано, що наявна джерельна база з проблеми є досить ґрунтовною, репрезентативною, що дозволило здійснити комплексне наукове дослідження.

- Проведений порівняльний аналіз джерел, у т.ч. даних переписів населення 1989 і 2001 рр. засвідчив, що в етнонаціональному складі Центрального Полісся етнічні українці становлять абсолютну більшість, а представники національних меншин становлять 11 відсотків загальної чисельності населення. Деякі з них мешкають доволі компактно, зокрема євреї - переважно мешкають на Київщині, поляки – на Житомирщині, білоруси – на Рівненщині. Представники інших етносів проживають дисперсно по всій країні і в адміністративно-територіальних одиницях Центрального Полісся, зокрема, та мають незначну питому вагу. Аналіз мовних пріоритетів населення регіону свідчить, що, в Центральному Поліському історико-етнографічному субрайоні домінує українська мова. В регіональному розрізі найбільший відсоток україномовного населення має Рівненська область, а Києву і

Київській області притаманне значне поширення російської мови як серед представників етнічних меншин, так і українців. За роки, що минули від перепису населення 1989 р., кількість українців зменшилась, разом з тим їхня питома вага у загальній чисельності населення зросла. Етнографічні групи українського етносу поліського регіону: поліщуки, пінчуки (брещуки), литвини, севрюки за основними рисами культури і побуту майже не відрізняються від українців інших районів.

- Зміни політико-правового поля України вносили певні корективи у процеси етнонаціональної мобілізації, що дозволило запропоновано власну періодизацію ренесансу етнічних груп. Перший етап тривав від проголошення Акту незалежності України, ухвалення Закону України «Про національні меншини в Україні» до прийняття Конституції України, коли відбулася інституціоналізація мережі національно-культурних об'єднань. Другий етап культурно-національного розвитку тривав до ратифікації Європейської хартії регіональних мов або меншин та її імплементації, було реалізовано права етнічних груп в культурно-духовній та освітній галузях. Третій етап – політизації мовно-культурних прав триває далі.

- З'ясовано, що основними формами збереження традиційної культури українців та національних меншин є: створення фольклорних, театральних, хореографічних, інструментальних, вокальних та ін. колективів і ансамблів; створення груп народних ремесел; здійснення і проведення тематичних театральних концертних, обрядових, літературних, художніх та ін. програм, фестивалів, екскурсій, конференцій, які сприяють розвитку національних культур; організація гуртків, курсів по вивченню мови, історії, культури, побуту українців та інших етносів; проведення днів, тижнів, декад української культури, культури етнічних меншин в сусідніх державах, регіонах, областях; створення театральних, видовищних, інформаційно-виставочних, музейних залів; здійснення видавничо-інформаційної діяльності, випуск друкованої продукції; організація культурних обмінів із зарубіжними державами, іноземними культурними центрами.

- Розглянуто діяльність національно-культурних товариств як осередків відродження та розвитку етнічності Центрального Полісся, яка засвідчила, що всі об'єднання в своїх статутах задекларували серед основних завдань заходи в культурі, освіті та соціальній сфері, проте кожне з них зосереджує увагу на певних пріоритетах. Найбільш послідовна та ефективна робота за всіма перерахованими сферами проводиться в польських і німецьких національно-культурних товариствах. Діяльність товариств була б більш ефективною, якби перед ними не поставали численні проблеми. У ході опитування голів національно-культурних товариств, з'ясувалося, що для всіх без винятку національно-культурних об'єднань найгострішими і найактуальнішими проблемами є відсутність фінансування та незначна підтримка місцевої влади.

- Розкрито етнічну складову сучасного культурно-освітнього та конфесійного життя. Ситуація в освітній галузі показує, що основною формою вивчення національної мови для представників етнічних меншин на території Центрального Полісся спочатку були курси, недільні школи, факультативи. На сьогодні в регіоні відкрито ряд загальноосвітніх шкіл національних меншин, працюють національні освітні центри, проводяться олімпіади у вищих навчальних закладах, лекторії тощо. Отже освіта рідною мовою для національних меншин стала доступнішою. Разом з

тим, серед представників меншинних груп набули поширення процеси мовної асиміляції (українізації). Значну увагу національні меншини України приділяють відродженню духовно-релігійного життя: відбудові храмів, вшануванню пам'яті жертв тоталітаризму. Найактивнішими національними спільнотами в цьому напрямі є євреї і поляки.

- Висвітлено етнічну політизацію та пошук шляхів міжнаціонального порозуміння. Важливу роль у становленні політичної мобілізації національних меншин відіграють такі фактори як наявність впливових лідерів серед представників етнічних спільнот та авторитетність організації, яка представляє ту чи іншу національну меншину. Політична мобілізація національних меншин сприяє тому, що відбувається утворення національних меншин як сталих структурних елементів українського суспільства, а з іншого боку – їх інтеграція у політичні процеси держави. В органах місцевого самоврядування представництво етнічних груп відповідає їхній долі у етнонаціональній структурі регіонів. Ставиться питання представництва етнічних інтересів регіону у Верховній Раді України

- З'ясовано, що на становлення толерантних міжнаціональних відносин впливає успішне прикордонне співробітництво та міждержавна співпраця. Найбільш активну співпрацю в економічних, науково-технічних і культурних сферах поліський регіон веде з Республікою Білорусь. Щодо міжнародної співпраці з боку інших країн, то Росія більше уваги приділяє економічним інтересам та цивілізаційній єдності, Польща піклується про духовне життя української колонії, Німеччина та Чехія зосереджують увагу на культурно-освітньому чиннику. Співпраця зі своїми етнічними батьківщинами стала вагомим напрямом активності національних меншин.

Проведене дослідження переконливо доводить, що за останні десятиріччя в Україні та її Центральному Поліссі під впливом етнонаціональної мобілізації простежується тенденція активації діяльності етнічних меншин у всіх сферах суспільного життя. Етнонаціональні спільноти дедалі активніше виходять на арену суспільно-політичних відносин держави, і окрім освітніх, культурних, релігійних інтересів, гостріше ставлять питання участі в політичному житті. Вивчення діяльності національно-культурних товариств як форми самоорганізації етнічності дозволило виявити деякі закономірності її розвитку, пов'язані з процесом відродження і збереження національних культур, утворенням ідентичності, врахування яких сприяє підтримуванию атмосфери запобігання конфліктів на етнічному ґрунті, а також сприяє формуванню толерантних міжнаціональних відносин.

Публікації, які відображають основні положення та результати дослідження:

1. Галагуз І.В. Німецька етнічність Центрального Полісся в кінці ХХ – на початку ХХІ століття / І.В. Галагуз // Часопис Української історії / за ред. доктора історичних наук, професора А.П.Коцура. – Київ, 2011. – Випуск № 21 – С. 35-41.

2. Галагуз І.В. Етнічний вимір демографічних процесів у Центральному Поліссі / І.В. Галагуз // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Випуск 36. – К.: УНІСЕРВ, 2011. – С. 85-91.

3. Галагуз І.В. Участь етнічних спільнот Центрального Полісся в сучасних суспільно-політичних процесах / І.В. Галагуз // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України. Випуск 4. – К., 2012. – С. 349-362.

4. Галагуз І.В. Національно-культурні організації Центрального Полісся як осередки відродження та розвитку етнічності / І.В. Галагуз // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України. Випуск 5. – К., 2012. – С. 372-388.

5. Галагуз І.В. Історіографія дослідження життя та діяльності національних меншин Центрального Полісся в незалежній Україні / І.В. Галагуз // Часопис Української історії / за ред. доктора історичних наук, професора А.П.Коцура. – Київ, 2012. – Випуск № 24 – С. 155-161.

Публікації, які додатково відображають результати дослідження:

6. Галагуз І.В. Національно-культурне відродження етнічних меншин Житомирщини наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття / І.В.Галагуз // Дні науки історичного факультету: Матеріали ІІІ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених. – Вип. ІІІ: у 7-х част. – Ч. 7. – К., 2010. – С.

7. Галагуз І.В. Збереження і взаємодія традиційної культури національних спільнот та українців у Центральному Поліссі / І.В. Галагуз // Придніпровські соціально-гуманітарні читання: Матеріали Запорізької сесії І Всеукраїнської науково-практичної конференції у 4-х частинах. – Д.:ТОВ «Інновація», 2012. – Ч. 3. – С. 136-138.

8. Галагуз І.В. Зв'язки національних меншин Центрального Полісся з етнічною Батьківщиною / І.В. Галагуз // Дні науки історичного факультету: Матеріали V Міжнародної наукової конференції молодих учених. – Вип. V: у 7-х част. – Ч. 7. – К., 2012. – С. 58-59.

АНОТАЦІЯ

Галагуз І.В. Етнонаціональна мобілізація українців та етнічних меншин Центрального Полісся (1990-ті – 2012 рр.) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.05 – етнологія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2013.

У дисертації на основі широкого кола джерел і наукової літератури досліджено проблему етнонаціональної мобілізації українців та етнічних меншин Центрального Полісся (Житомирщина, Київщина, Рівненщина), її прояви у культурній, освітній, релігійній, політичній та ін. сферах життя. Виявлено особливості, специфічні риси етнодемографічних та етномовних процесів у регіоні, з'ясовано динаміку чисельності національних меншин.

Проаналізовано розвиток і діяльність національно-культурних товариств Центрального Полісся у 90-х рр. ХХ – першого десятиріччя ХХІ ст. Розкрито процес відродження духовної та матеріальної культури національних меншин, встановлено

основні форми та методи збереження культурної спадщини. Проаналізовано участь етнічних спільнот у суспільно-політичних процесах і висвітлено етнічну політизацію і пошук міжнаціонального порозуміння. З'ясовано, що на становлення толерантних міжнаціональних відносин впливає успішне прикордонне співробітництво.

Ключові слова: етнологія, етнонаціональна мобілізація, Центральне Полісся, українці, етнічна меншина, національне відродження, духовна і матеріальна культура, національно-культурні товариства, суспільно-політичний процес.

АННОТАЦІЯ

Галагуз І.В. Етнонаціональна мобілізація українців і етнічних меншин Центрального Полісся (1990-і – 2012 гг.) – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.05 – этнология. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2013.

В диссертации на основе широкого круга источников и научной литературы исследовано проблему этнонациональной мобилизации украинцев и этнических меньшинств независимой Украины, ее проявления в культурной, образовательной, религиозной, политической и др. областях. Обнаружены особенности, специфические черты этнодемографических процессов в Центральном Полесье (Житомирщина, Киевщина, Ровенщина). Выяснена динамика численности национальных меньшинств данных регионов.

Проанализировано развитие и деятельность национально-культурных обществ региона Центральное Полесье в конце XX – в начале XXI вв. Раскрыт процесс возрождения духовной и материальной культуры национальных меньшинств, установлены основные формы и методы сохранения культурного наследия. Основной формой изучения языка собственной национальности для представителей этнических меньшинств на территории Центрального Полісся сначала были курсы, воскресные школы, факультативы, а затем открыт ряд общеобразовательных школ национальных меньшинств, работают национальные образовательные центры, проводятся олимпиады в высших учебных заведениях, лектории и т.д. Образование на родном языке для национальных меньшинств стало доступнее.

Проанализировано участие этнических обществ в общественно-политических процессах, освещено этническую политизацию и поиск путей межнационального взаимопонимания.

Выяснено, что на становление толерантных межнациональных отношений влияет успешное пограничное сотрудничество. Регион Центрального Полісся ведет активное сотрудничество в экономических, научно-технических и культурных сферах с Республикой Беларусь. Большое внимание соотечественникам уделяют этнические родины, в частности Россия - экономическим вопросам и цивилизационному единству, Польша - духовной жизни своей этничности, Германия и Чехия - культурно-образовательным факторам. Этнонациональные сообщества все более активно выходят на арену общественно-политических

отношений государства, и кроме образовательных, культурных, религиозных интересов, острее ставят вопросы участия в политической жизни.

Ключевые слова: этнология, этнонациональная мобилизация, Центральное Полесье, украинцы, этническое меньшинство, национальное возрождение, духовная и материальная культура, национально-культурные общества, общественно-политический процесс

ANNOTATION

Galaguz I.V. Ethnic nationality mobilization of Ukrainians and ethnic minorities of Central Polessia(in the 1990 – 2012s). – Manuscript.

Thesis for a candidate of historical sciences degree, speciality 07.00.05 – Ethnology. – Kyiv National Taras Shevchenko University, The Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine. – Kyiv, 2013.

In the dissertation the problem of mobilization of Ukrainians and ethnic minorities was investigated in cultural, educational, religious, political and other spheres of life on the basis of wide circle of sources and scientific literature . The features and specific lines of ethno-demographic processes of territory of Central Polessia (Zhytomyrshchyna, Kyivshchyna, Rivne region), were disclosed. The dynamics of quantity of national minorities of these regions was found out.

The development and activity of national and cultural societies of region Central Polessia in the end XX - at the beginning XXI centuries were analysed. The process of proceeding in the spiritual and material culture of national minorities was exposed on the basis of the conducted measures, basic forms and methods of saving of the same culture were set. The participating of ethnic associations was analysed in social and political processes and the ethnic politicizing as the way was reflected to the search of the international understanding. It was found out, that successful frontier co-operation influences on becoming of tolerant international relations.

Keywords: ethnology, ethnonational mobilization, Central Polessia, Ukrainians, ethnic minority, national revival, spiritual and material culture, national and cultural societies, social and political process.